

Ю. А. ПРИЛЕПШЕВА*

**ТРИСТОРОННЯ ЗУСТРІЧ КЕРІВНИКІВ ДЕРЖАВНИХ
АРХІВНИХ СЛУЖБ ТА ДИРЕКТОРІВ ДЕРЖАВНИХ
АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ, РОСІЇ ТА БІЛОРУСІ**

Поглибленню та подальшому розвитку конструктивної співпраці українських, російських та білоруських архівістів сприяють щорічні тристоронні зустрічі керівників державних архівних служб та директорів державних архівів України, Росії та Білорусі.

Традиційно ці зустрічі присвячуються найактуальнішим проблемам розвитку архівної справи, їхньою програмою передбачається проведення тематичних пленарних секцій, відкриття спільних документальних виставок, проведення консультацій керівників державних архівних служб, підписання двосторонніх або тристоронніх міжнародних договірних документів про спільні плани та проекти.

Третя така зустріч, що відбулася 28–30 вересня 2010 р. у м. Гомель (Республіка Білорусь), була присвячена проблемам комплектування державних архівів, створенню страхового фонду та фонду користування на архівні документи. З головними доповідями на пленарних засіданнях виступили представники України та Республіки Білорусь.

Пленарне засідання “Комплектування державних архівів: проблеми, перспективи” відкрилося 28 вересня доповіддю Голови Державного комітету архівів України О. П. Гінзбург. У своєму виступі О. П. Гінзбург акцентувала увагу на основних напрямках комплектування українських держархівів: перегляді джерел формування Національного архівного фонду, створенні вітчизняної системи переліків документів зі строками їх зберігання та нормативно-методичному забезпеченні експертизи цінності документів при їх відборі на постійне зберігання, а також на нових формах роботи у цьому напрямку, а саме: ініціативному документуванні (фотографуванні, відеозйомці, фонозаписі) найбільш важливих подій новітньої історії Української незалежної держави.

---

* *Прилепішева Юлія Анатоліївна* – кандидат історичних наук, начальник управління інформації та міжнародного співробітництва Державного комітету архівів України.

Аматори самодіяльних колективів м. Гомеля вітають учасників тристоронньої зустрічі. 28 вересня 2010 р.

Вирішенню проблеми комплектування українських держархівів електронними документами має сприяти законодавче врегулювання питання збереження електронних документів в єдиному технічному форматі, забезпечення довготривалого збереження сертифікатів ключів та автентичності електронного цифрового підпису.

Останні роки характеризуються зменшення джерел формування НАФ, наголосила О. П. Гінзбург. Їх кількість у порівнянні з 2000 роком зменшилася на 13 %. Зазнав змін і склад НАФ, що здебільшого комплектується документами органів управління та державних установ. Водночас, значні за обсягом бізнес-архіви, архіви партій, громадських об'єднань не поспішають передавати свої документи на державне зберігання.

Під постійним контролем керівництва Держкомархіву перебуває також питання діяльності трудових архівів, яких нині створено понад 200. Нагальним, зауважила О. П. Гінзбург, є вирішення питання встановлення юридичного статусу трудових архівів та забезпечення фінансування їх діяльності. Це можливо вирішити тільки шляхом внесення змін у чинне законодавство. З цією метою Державним комітетом було розроблено відповідний законопроект.

Вимагає найшвидшого врегулювання проблема комплектування архівів аудіовізуальними документами. Як зазначила О. П. Гінзбург,

Директор Департаменту з архівів та діловодства Міністерства юстиції Республіки Білорусь В. І. Адамушко відкриває тристоронню зустріч керівників державних архівних служб України, Росії та Білорусі.
Ліворуч – А. М. Артїзов, праворуч – О. П. Гінзбург.

основні джерела комплектування цими видами документів (газети, телерадіокомпанії та кіностудії) не зацікавлені у співробітництві з архівістами. Через це нині забезпечення збереженості кіно- та відео-документів, що утворюються в діяльності громадських та приватних телекомпаній, практично є безконтрольним.

Підсумовуючи Голова Держкомархіву зазначила, що проблеми комплектування державних архівів, про які йшлося у її виступі, скоріш за все, є спільними для архівістів як України, так і Росії та Білорусі. І це дійсно так. У своїх виступах доповідачі відзначали актуальність проблеми комплектування державних архівів електронними документами, зупинялися на необхідності розроблення відповідної нормативно-правової бази, внесенні змін до національних законодавств щодо архівної справи.

Директор Національного архіву Республіки Білорусь В. Д. Селеменєв та директор Державного архіву Гомельської області П. М. Чорний акцентували увагу на своєму досвіді з організації роботи з джерелами формування Національного архівного фонду Республіки Білорусь.

В. Д. Селеменєв зазначив, що НАРБ комплектується 320 установами республіканського підпорядкування. До 2008 р. через відсутність

Делегація білоруських архівістів. Зліва направо: В. Д. Селемєнєв, П. О. Левчик, О. О. Ледовська, В. В. Баландін, І. В. Сілін, П. М. Чорний.

вільних стелажних площ комплектування архіву здійснювалося не систематично. Тільки після переїзду Національної бібліотеки Білорусі до нової будівлі було відновлено планове приймання документів на державне зберігання.

Оптимізації роботи з комплектування НАРБ сприяло регулярне відвідання працівниками відділу забезпечення збереженості документів відомчих архівів установ та організацій з метою оцінки ступеня готовності справ для передавання на державне зберігання. Це пов'язано з необхідністю звіряння описів справ зі справами, що передаються на державне зберігання відомчими архівами, відсутністю перевірок наявності цих справ, численними помилками в підготовлених описах, незадовільним фізичним станом документів, які в окремих випадках вимагають негайної просушки та дезінфекції. Така робота здійснюється планово – у першому півріччі кожного року, що дає можливість підготувати розрахунки витрат на ліквідацію виявлених недоліків та картонування справ.

З вересня 2009 р., зазначив В. Д. Селемєнєв, у НАРБ запроваджено складання акту фізичного стану справ, що передаються на державне зберігання, з метою подання відомостей про фізичний стан справ та рекомендації з його поліпшення та картонування документів.

На веб-сайті НАРБ опубліковано пам'ятку з прийому та передачі справ на державне зберігання, рекомендації з поліпшення фізичного

На пленарному засіданні “Комплектування державних архівів: проблеми, перспективи” виступає директор Російського державного архіву економіки О. О. Тюріна (у центрі), ліворуч – директор Російського державного архіву літератури і мистецтва Т. М. Горяєва, праворуч – директор Російського державного військово-історичного архіву І. О. Гаркуша.

стану справ, інформацію про платні послуги, що надаються архівом з підготовки справ для передавання на державне зберігання.

Співпраця білоруських архівістів з установами та організаціями на договірних засадах, яка передбачає перевірку наявності справ, науково-довідкового апарату до них, інше, сприяє надходженню до архівів позабюджетних коштів, дає можливість своєчасно виявити та усунути допущені недоліки.

П. М. Чорний відзначив, що Державний архів Гомельської області комплектується 500 організаціями 41 галузевої системи. Реорганізація підприємств та зміни в адміністративно-територіальному устрої районів, що відбулися за останні роки, призвели до зменшення джерел комплектування архіву. В організації роботи з джерелами комплектування архів має ті ж самі проблеми, що й НАРБ. Для поліпшення цієї роботи Державним архівом Гомельської області організовано систематичне проведення консультацій, семінарських занять, лекцій для працівників відомчих архівів, активізовано роботу зі створення в них експертних комісій.

Певні труднощі виникають з джерелами комплектування, які зазнали зміни форми власності; більшість власників вважають докумен-

тацію, що утворилася за їх діяльності, своєю власністю і не бажають передавати в державні архіви документи, віднесені до Національного архівного фонду Республіки Білорусь.

Значної уваги з боку архівістів вимагають також документи особового походження.

У ході обговорення цих виступів учасники пленарного засідання відзначили, що позитивний досвід білоруських архівістів в організації роботи з фондоутворювачами може бути використаний у роботі державних архівів України та Росії.

На відміну від української та білоруської архівної систем для російської архівної системи нині є характерним завершення періоду комплектування федеральних державних архівів документами, що утворилися за радянських часів. Реорганізація союзних міністерств в міністерства Російської Федерації, скорочення профільних міністерств та відомств поставило перед російськими архівістами завдання прийняття на державне зберігання чималого масиву документів, здебільшого не впорядкованих, не описаних; особливо велика кількість документів накопичилася у раніше закритих міністерствах. Наповнення вільних площ архівосховищ було досить стрімким. Так, наприклад, у Російському державному архіві економіки (РДАЕ), як зазначила його директор Е. А. Тюріна, вільні площі архівосховищ були заповнені вже наприкінці 1991 р.

Нині федеральні державні архіви приймають на зберігання документи у разі ліквідації окремих міністерств та відомств, а також у разі зміни їх форм власності. У своїй роботі з комплектування федеральні державні архіви спираються на методичні розробки радянського періоду.

У плановому порядку приймання документів на державне зберігання відновився наприкінці 1990-х років після виділення цільових коштів з державного бюджету на впорядкування документів. РДАЕ у період з 2000 по 2009 р. прийнято на державне зберігання понад 2 млн. 684 тис. справ.

Проблемним для російських архівістів, за відсутності вільних площ архівосховищ, лишається питання збереження документів з особового складу, які нині зберігаються в архівних підрозділах галузевих міністерств та відомств і потребують проведення їх експертизи цінності та передавання на державне зберігання, оскільки терміни відомчого зберігання цих документів вже минули.

Е. А. Тюріна розповіла про досвід співпраці РДАЕ з приватними підприємствами та установами, насамперед з тими, що створені на базі колишніх союзних міністерств та відомств, а також новоствореними. РДАЕ оновлено список джерел комплектування, розроблено зразки договорів, однак приватні підприємства та установи не поспішають їх

Учасники форуму – керівники архівних установ України:
В. С. Лозицький, Л. В. Скрипка, Н. О. Топішко, І. І. Гриник, Р. Б. Воробей
(зліва направо).

укладати. Підсумовуючи, вона зазначила, що для російських архівістів у сфері комплектування є багато перспектив та широке поле діяльності.

Директор Центрального державного архіву громадських об'єднань України В. С. Лозицький зупинився на комплектуванні державних архівів документами політичних партій, зазначивши, що ця робота є спільною для українських, російських та білоруських архівістів і вирішується ними відповідно до вимог національного законодавства.

ЦДАГО України намагається вирішити це питання за допомогою встановлення постійних партнерських контактів з парламентськими партіями, а також політичними партіями та рухами, що стояли біля початків виникнення та становлення незалежної України.

У полі зору працівників ЦДАГО України постійно перебувають молоді політичні партії, документообіг яких має початковий характер. Вони розглядаються архівом як можливі майбутні джерела комплектування.

Працівники ЦДАГО України значну увагу приділяють пропагуванню переваг державного зберігання документів, використовують у своїй діяльності різні форми контактів та співробітництва з політичними партіями та рухами. Найбільшим попитом серед можливих фондоутворювачів архіву користуються методичні та практичні семінари, що проводяться його працівниками.

Головна проблема забезпечення комплектування ЦДАГО України документами політичних партій, зазначив В. С. Лозицький, полягає

у відсутності узгодження законодавчих актів, що регламентують діяльність цих партій та державних архівних установ, у яких, зокрема, не зафіксовано будь-який контроль з боку Держкомархіву України та установ його системи в сфері збереження, експертизи цінності та подальшої долі архівних документів політичних партій у випадку припинення їхньої діяльності.

Жвава дискусія розгорнулася у ході пленарного засідання “Створення страхового фонду та фонду користування документів: проблеми та шляхи їх вирішення”.

Перший заступник Голови Державного комітету архівів України І. Б. Матяш та заступник директора Департаменту з архівів і діловодства Міністерства юстиції Республіка Білорусь О. О. Ледовська у своїх виступах окреслили характерні для кожної з цих держав проблеми створення страхового фонду та фонду користування документів.

О. О. Ледовська зазначила, що для створення копій страхового фонду та фонду користування архівних документів використовуються технології мікрофільмування та оцифрування.

Страхове копіювання архівних документів на паперовій основі шляхом мікрофільмування в Республіці Білорусь здійснює Центральна лабораторія мікрофільмування та реставрації документів. Страхове копіювання аудіовізуальних документів та ізольоване збереження страхового фонду забезпечує Білоруський державний архів кінофотофонодокументів. Створенням копій фонду користування архівних документів шляхом оцифрування займається Республіканська технічна лабораторія мікрофільмування страхового фонду документації, а також низка державних архівів. Збереження цифрових копій забезпечує Білоруський науково-дослідний центр електронної документації.

Загальна кількість особливо цінних справ на паперовій основі в державних архівах Республіки Білорусь становить 324 тис. справ (2,7 % від загальної кількості). Страхові копії є на 238 тис. особливо цінних справ (73,3 %).

Актуальною проблемою в сфері страхового копіювання архівних документів є проблема росту темпу мікрофільмування. При збереженні існуючих темпів мікрофільмування (260 тис. кадрів на рік – близько 750 справ) на створення страхових копій особливо цінних документів, що є в фондах державних архівів Республіки Білорусь, необхідно 115 років.

Рівень та темпи роботи зі створення страхових копій та фонду користування на архівні документи залежить від стану матеріально-технічної бази архівної галузі. В цьому напрямку Департаментом з архівів та діловодства Міністерства юстиції Республіка Білорусь зроблено чимало: придбано нове мікрофільмувальне обладнання, процес мікрофотокопіювання переведено на плівку Kodak, планові показники з мікрофільму-

вання збільшено в 2 рази. Наступні кроки в цьому напрямку передбачені Державною програмою “Архіви Білорусі” на 2011–2015 рр., в рамках якої має бути виділено понад 2 млрд. рублів (670 тисяч доларів США) на подальше переоснащення лабораторій.

Поряд з проблемою створення страхових копій стоять інші, а саме: забезпечення збереження страхового фонду, відсутність копій фонду користування на 20,5 % змікрофільмованих справ.

Пріоритетним напрямком діяльності державних архівів Республіки Білорусь є оцифрування архівних документів. З 2002 по 2009 рр. створено 1,3 млн. цифрових копій документів (оцифровано 5,5 тис. справ). Обсяг оцифрування архівних документів у порівнянні з 2002 р. збільшився в 9 разів. Послугами лабораторій користується 21 державний архів, самостійно оцифровують документи лише шість державних архівів. За даними державних архівів, цифрові копії слід створити на 246 тис. справ на паперовій основі, 210 тис. одиниць зберігання аудіовізуальних документів, оцифруванню підлягають також страхові мікрофотокопії тих архівних документів, на які не було створено копій фонду користування на плівковому носії.

Для цього як зазначила О. О. Ледовська, необхідно забезпечити ефективне використання існуючого сканувального обладнання, створити регіональні центри оцифрування документів обласних та зональних державних архівів, визначити документи, що підлягають першочерговому оцифруванню, забезпечити довготривале зберігання цифрових копій архівних документів, вирішити питання методичного забезпечення робіт зі створення страхового фонду та фонду користування.

Перший заступник Голови Державного комітету архівів України І. Б. Матяш зазначила, що проблемні питання, порушені у виступі О. О. Ледовської, є характерними і для українських державних архівів. За станом на січень 2010 р. у державних архівах України створено страховий фонд на 1 051 280 одиниць зберігання управлінської документації, на 75 854 одиниці зберігання документів особового походження. Страховий фонд науково-технічної документації становить 83 674 од. зб., кінодокументів – 4 086 одиниць зберігання, фонодокументів – 936 одиниць зберігання, відеодокументів – 74 одиниць зберігання.

Практично всі державні архіви забезпечені лабораторіями мікрофільмування та реставрації, однак вони мають застаріле мікрофільмувальне обладнання. Це призвело до значного зменшення темпів створення страхового фонду.

Відповідно до переліку унікальних та особливо цінних документів в Україні має бути створений страховий фонд більш ніж на 2,5 млн. документів.

Нині фонд користування складає 925 917 одиниць зберігання і створюється переважно у вигляді мікрофільмів/мікрофіш. У 13-ти державних архівах (1/3 від загальної кількості) цей фонд створюється у вигляді цифрових копій.

Для вирішення комплексу проблем зі створення страхового фонду та фонду користування на архівні документи слід розробити та реалізувати окрему Державну програму.

Говорячи про створення страхового фонду та фонду користування на архівні документи, зазначили учасники пленарного засідання, не можна лишити поза увагою документи на нетрадиційних носіях.

Директори Російського державного архіву кінофотодокументів Н. О. Калантарова, Центрального державного кінофотофоноархіву України Н. О. Топішко та Білоруського державного архіву кінофотофонодокументів В. В. Баландін у своїх виступах зупинилися на проблемах створення страхового фонду на аудіовізуальні та відеодокументи. Вирішення зазначеного питання вимагає переходу цих архівів на нові носії – електронні (цифрові), у той же час усі згадані директори вважають, що найбільш тривале зберігання страхового фонду забезпечують лише плівкові носії. На їх думку, вирішення проблеми можливе за умови належного матеріально-технічного забезпечення кінофотофоноархівів.

Н. О. Калантарова зауважила, що паралельно зі створенням страхового фонду РДАКФД ведеться створення фонду користування. Страховий фонд створено на 6 997 одиниць зберігання кінодокументів та 27 600 одиниць зберігання фотодокументів.

Існуючі методичні рекомендації охоплюють весь комплекс робіт у цьому напрямку, водночас висока вартість сріблоутримувальної кіноплівки практично зупинила процес створення страхового фонду на особливо цінні кінодокументи. За останні п'ять років архіву двічі виділялися кошти державного з бюджету за ФЦА “Культура Росії” (2006, 2008) на загальну суму 4 млн. 300 тис. рублів, що дало змогу скопіювати 145 одиниць зберігання страхового фонду і стільки ж фонду користування. Однак це дуже мало.

РДАКФД продовжує роботу над створенням страхового фонду на фотодокументи. Вартість цих робіт значно нижча, що дозволяє здійснювати її за позабюджетні кошти.

Проблемою є створення страхового фонду на відеодокументи, оскільки вони надходять в архів у різних форматах, кожен з яких вимагає свого типу обладнання для відтворення, контролю та перезапису. Аналоговий сигнал зберігається приблизно 6–7 років. Формати відеодокументів швидко змінюються, тому архів має займатися перезаписом інформації на нові носії. Це буде продовжуватися доти, поки для створення страхового фонду на відео документи не буде обрано дійсно

Голова Державного комітету архівів України О. П. Гінзбург приймає хліб-сіль під час зустрічі учасників міжнародних заходів (автомагістраль “Гомель-Кобрин”).
29 вересня 2010 року.

довготривалий носій. А поки що це все ж таки плівка, констатувала Н. О. Калантарова.

Директор ЦДКФФА України Н. О. Топішко підтвердила, що проблеми кінофотофоноархівів України, Росії та Білорусі є спільними. Найбільш гострою проблемою, що нині існує в архіві, є збереження аудіовізуальних документів, записаних на різні носії – кіно-, фото-, магнітну плівку, грамплатівку, інші.

У 1990-х рр. роботи зі страхового копіювання були призупинені через об’єктивні та матеріально-технічні причини; упродовж останніх років архівом відновлено роботу зі створення страхових копій на фотодокументи.

Страхове копіювання на плівкових носіях є досить коштовним, водночас вартість робіт зі створення цифрових копій нині можна прирівняти до вартості створення та збереження страхових копій на плівкових носіях. Вирішення комплексу проблем зі створення страхового фонду та фонду користування на кінофотофонодокументи можливе тільки за наявності відповідного матеріально-технічного оснащення та фінансування ЦДКФФА.

За словами В. В. Баландіна, найбільш вразливими в БДАКФФД є магнітні фонограми на 35 мм плівці, оскільки втрата інформації з

Від імені делегації українських архівістів Голова Державного комітету архівів України О. П. Гінзбург покладає квіти до стели загиблим у роки Великої Вітчизняної війни жителям Речицького району Білорусі.

магнітофонограми відбувається значно раніше. Враховуючи той факт, що копіювання традиційним методом є досить коштовним, архів використовує нетрадиційний метод – створює цифрові копії. Передачу та збереження даних в комп'ютерах, оперуючи виключно цифровими даними, можна здійснювати без будь-яких втрат. Питання полягає тільки в тому, як перевести аналоговий звук у цифровий та у зворотному напрямку. БДАКФФД було придбано відповідне обладнання, яке дозволило з фонограми оригіналу, переведеного в цифру, проводити дублетний запис на CD-диски в двох примірниках, що дає можливість створити документ, як для користування, так і його збереження (страхової копії). Методика цієї роботи відображена в розробленій архівом Інструкції з оцифрування фотодокументів БДАКФФД.

Продовженням дискусії з цих питань стали доповіді директора Державного архіву Чернігівської області Р. Б. Воробей “Страхова копія – забезпечення збереження документної інформації”, начальника відділу Державного архіву Російської Федерації О. В. Аніскіної “Створення страхового фонду документів”, директора республіканської технічної лабораторії мікрофільмування страхового фонду документації (Республіка Білорусь) О. А. Звєгінцевої “Проблеми підготовки архівних документів до оцифрування”.

Офіційна зустріч у Речицькому районному виконавчому комітеті.
Зліва направо: А. М. Артїзов, В. І. Адамушко, О. П. Гінзбург.

У підсумку пленарних засідань було зазначено, що у кожного з учасників є свій досвід з комплектування державних архівів та створення страхового фонду та фонду користування на архівні документи. Чергова зустріч українських, російських та білоруських архівістів дозволила побачити різні точки зору на ці проблеми та ознайомитися зі шляхами їх вирішення, обмінятися практичним досвідом роботи.

Беручи до уваги вагомість та змістовне наповнення доповідей, виголошених на пленарних засіданнях, що відбулися в м. Гомелі, учасники тристоронньої зустрічі вирішили доручити організаторам підготувати електронний варіант збірника цих виступів.

29 вересня учасники міжнародних заходів мали робочу зустріч з керівництвом Речицького райвиконкому та відвідали Зональний державний архів у м. Речиця.

Цього ж дня Федеральним архівним агентством (Російська Федерація) та Департаментом з архівів та діловодства Міністерства юстиції Республіки Білорусь було підписано План спільних заходів на 2011–2013 роки.

30 вересня в м. Гомелі відбулися консультації керівників державних архівних служб України та Російської Федерації за участі відповідальних працівників цих служб. У ході консультацій обидві сторони

налаштувалися на продовження спільної роботи з підготовки документальних виставок, присвячених окремим подіям Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., іншим ювілейним та пам'ятним датам.

Узгоджено питання перенесення термінів підготовки та видання серії збірників документів, що стосуються життя та діяльності кінорежисера і письменника О. П. Довженка. Спочатку вирішено опублікувати нещодавно відкриті Російським державним архівом літератури і мистецтва щоденники відомого кінорежисера, потім продовжити роботу над збірником “Повість полум'яних років Олександра Довженка”.

Обидві сторони домовилися до середини грудня поточного року опрацювати проект чергового Плану спільних заходів на 2011–2013 рр. та підписати його у першому кварталі 2011 року.

За результатами пленарних засідань прийнято рішення приділити особливу увагу проблемі створення страхового фонду та фонду користування на документи, зокрема підготувати і провести спеціальний тристоронній науково-практичний семінар у 2011 р., а чергову щорічну тристоронню зустріч керівників державних архівних служб та директорів державних архівів України, Росії та Білорусі провести в Новгороді (Російська Федерація).